

Вітчизняний досвід організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти

УДК 796.034.2:374(477)

В. Л. Маринич, І. О. Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. Розглянуто роботу в закладах позашкільної освіти для забезпечення інклюзивного виховання дітей з особливими освітніми потребами. *Мета.* Аналіз й узагальнення вітчизняного досвіду організації та інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти. *Методи.* Аналіз наукової літератури; контент-аналіз; синтез та узагальнення. *Результати.* Синтез та узагальнення тематики та змісту 36 дисертацій та звітів дозволив виділити чотири змістові групи: «Фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти», «Інклюзія і фізкультурно-спортивна робота в закладах освіти різних типів», «Рухова активність у позаурочний час», «Загальні основи розвитку інклюзії в Україні та країнах світу». Здійснено ретроспективний аналіз академічних текстів за пошуковим запитом в кількісному аспекті та визначено частоту вивчення показників під час досліджень організації та інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти в першій змістовій групі. Охарактеризовані друга, третя і четверта змістові групи. Бібліометричний аналіз академічних текстів, що стосуються організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, дозволив встановити пошукове поле дисертацій, які об'єднують визначені ключові слова. Наукові розвідки українських учених спрямовані на різноманітні цільові групи. В роботах висвітлено різні аспекти організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, проте інклюзивне підґрунтя відсутнє в переважній більшості досліджень. Наявні розвідки, в яких узагальнено досвід організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах освіти різних типів, враховуючи її інклюзивність. Частина досліджень присвячено різним видам рухової активності в позаурочний час у закладах освіти різних типів, проте вони не охоплюють категорії осіб з інвалідністю або інші категорії осіб, виключених з освітнього процесу. Деякі дослідження спрямовані на загальні основи розвитку інклюзії в Україні, а також на вивчення досвіду інклюзивної освіти в зарубіжних країнах, а саме США, Канади, Мальти.

Ключові слова: фізкультурно-спортивна робота, заклади позашкільної освіти, інклюзивність, фізкультурно-оздоровча робота, рухова активність.

Domestic experience of organization of physical education and sports activity in extracurricular education institutions

V. L. Marynych, I. O. Kohut

National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article deals with the activities in extracurricular education institutions aimed at ensuring inclusive education of children with special educational needs. *Objective.* To analyze and generalize the national experience of organization and inclusive basis of physical education and sports activity in extracurricular educational institutions. *Methods.* Analysis of scientific literature; content analysis; synthesis and generalization. *Results.* Synthesis and generalization of topics and content of 36 dissertations and reports made possible to identify four content groups: "Physical education and sports activity in extracurricular educational institutions", "Inclusion and physical education and sports activity in educational institutions of different types", "Physical activity in extracurricular time", and "General principles of inclusion development in Ukraine and countries of the world". A retrospective analysis of academic texts by search query in the quantitative aspect was carried out and the frequency of studying indicators during the study of the organization and inclusive basis of physical education and sports activity in extracurricular educational institutions in the first content group was determined.

The second, third and fourth content groups were characterized. The bibliometric analysis of academic texts related to the organization of physical culture and sports activity in extracurricular educational institutions made possible to identify a search area of dissertations that combine the identified keywords. Scientific research by Ukrainian scientists is focused on various target groups. The papers cover various aspects of organizing physical education and sports activity in extracurricular educational institutions, however the vast majority of studies lack an inclusive approach. There are studies that summarize the experience of organizing physical education and sports activities in various types of educational institutions, taking into account its inclusiveness. Some studies focus on different types of physical activity during extracurricular time in various types of educational institutions, but they do not cover the category of persons with disabilities or other categories of persons excluded from the educational process. Some studies are focused on the general foundations of inclusion in Ukraine, as well as at studying the experience of inclusive education in foreign countries, such as the USA, Canada, and Malta.

Keywords: physical education and sports activity, extracurricular educational institutions, inclusiveness, physical education and health-enhancing activity, physical activity.

Постановка проблеми. Наша країна сьогодні переживає важкий період: війна, втрата безпеки, стабільності, що є травматичним досвідом для всіх, особливо для дітей. «Фактично нині кожна дитина — це дитина з особливими освітніми потребами. Тож у реаліях війни індивідуальна освітня траєкторія потрібна кожній дитині» [25]. Заняття руховою активністю і спортом може сприяти соціальній інтеграції і реабілітації дітей, зміцнювати їхнє фізичне та психічне здоров'я і розвивати у суспільстві культуру здорового способу життя.

Заклади позашкільної освіти створюють умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів. Нормативно-правове регулювання сфери освіти дозволяє в закладах позашкільної освіти ефективно організовувати фізкультурно-спортивну роботу, враховуючи інтереси дітей з особливими освітніми потребами, включаючи дітей з інвалідністю [21, 22].

Актуальним питанням є аналіз та узагальнення вітчизняного досвіду організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти та виокремлення нарізів подальших досліджень, які врахують нормативно-правові й організаційні можливості для забезпечення інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи для дітей з особливими освітніми потребами.

Дослідження виконано на кафедрі професійного, неолімпійського та адаптивного спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4. «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах рефор-

мування сфери фізичної культури і спорту» (номер держреєстрації 0121U108294).

Мета дослідження — аналіз і узагальнення вітчизняного досвіду організації та інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти.

Методи дослідження: бібліометричний аналіз наукової літератури; контент-аналіз; синтез та узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Для розгляду різних аспектів організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, які вже досліджено, та визначення питань, що потребують глибокого вивчення, було здійснено пошук академічних текстів — дисертацій і звітів. Особливу увагу зосереджено на інклюзивному підґрунті позашкільної освіти, викиках та перспективах його реалізації.

Аналіз академічних текстів здійснювали в загальнодержавній розподіленій електронній базі даних «Національний репозитарій академічних текстів» за ключовими словами: «заклад позашкільної освіти», «фізкультурно-спортивна робота», «інклюзивна модель», «інклюзивність», «фізкультурно-оздоровча робота», «рухова активність».

В результаті пошуку було відібрано 36 дисертацій і звітів, розподілених на чотири змістові групи (рис. 1).

Основу поля дослідження, вагомого для аналізу, становлять дисертації, які об'єднують усі зазначені пошукові слова (1-ша група). Розглянемо ретроспективний перелік академічних текстів за пошуковим запитом у кількісному аспекті (рис. 2).

Аналіз основних здобутків проведених досліджень у 1-й змістовій групі «Фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти», свідчить, що кількість проведених досліджень з 2007 по 2021 р. розподіляється неоднорідно. З 2009 до 2013 р. не проведено жодного дослі-

Рисунок 1 – Кількісний розподіл академічних текстів у змістових групах, відібраних для аналізу

дження організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти. В 2014 р. таких досліджень було найбільше. Порівняно з попередніми роками в 2021 р. кількість захищених дисертацій збільшилася – три роботи.

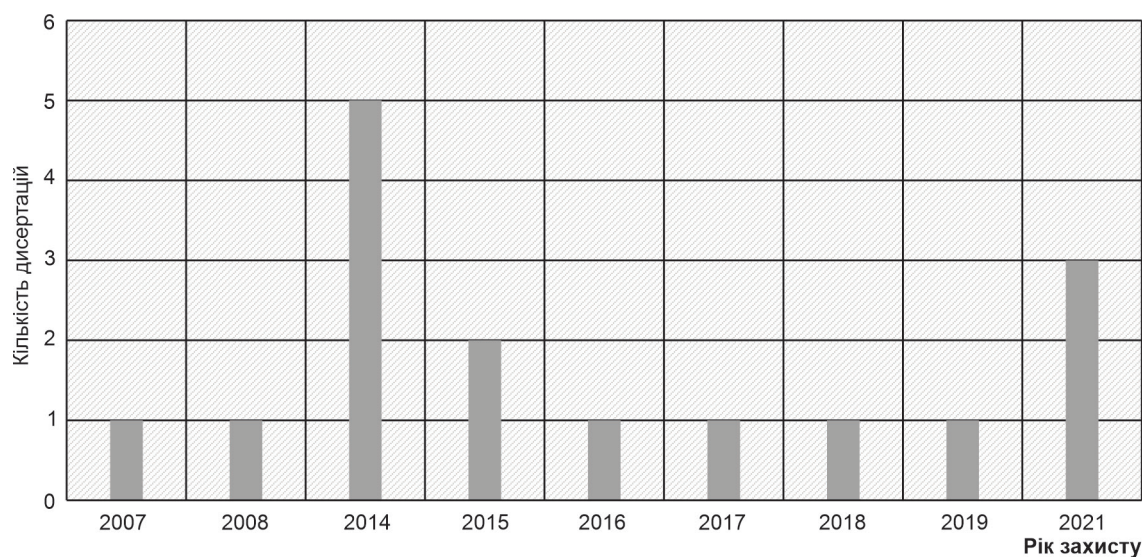
Для змістовного аналізу представимо ретроспективний перелік академічних текстів за пошуковим запитом в якісному аспекті. Проведений контент-аналіз тем дисертацій дозволив виокремити узагальнені показники під час досліджень 1-ї змістової групи організації та інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти (табл. 1).

Узагальнюючи наявні дослідження, з'ясовано, що ряд дослідників [3, 14, 16, 29, 31] присвятили свої роботи підліткам, в яких перевіряли ефек-

тивність змісту, форм і методів формування здорового способу життя у спортивно-оздоровчому клубі на основі гендерного підходу у позаурочній фізкультурно-спортивній роботі; розробляли моделі реалізації потреби учнів у тренувальній діяльності; досліджували новий підхід до вирішення психолого-педагогічної проблеми формування здорового способу життя учнів 6–9-х класів у процесі спортивно-краєзнавчої роботи в позашкільних навчальних закладах; перевіряли комплексну програму розвитку координаційних здібностей дітей 13–14 років чоловічої статі засобами екстремальної рухової активності в умовах позаурочної роботи з фізичного виховання.

Формування здорового способу життя і фізичної культури стало центральним елементом дослідження у значній частині робіт науковців змістової групи [14, 29, 31, 37], поза увагою дослідників не лишилися розвиток рухових якостей [1], формування спеціальних умінь і навичок в освітньому процесі [11], розвиток координаційних якостей [33], психофізичний і соціальний розвиток [28], критерії, показники та рівні сформованості хореографічних здібностей [4].

Окремі дослідження присвячені розробці методики комплексного інтегрального оцінювання санітарно-гігієнічного благополуччя дитячо-юнацьких спортивних шкіл (закладів позашкільної освіти спортивного профілю) і методики прогностичного оцінювання успішності спортивної діяльності в різних видах спорту для якісного спортивного відбіру та орієнтації дітей на етапі початкової підготовки [30]; специфіці інноваційних підходів в організаційному забезпеченні фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах

Рисунок 2 – Розподіл академічних текстів, відібраних для аналізу (за роками)

ТАБЛИЦЯ 1 – Частота вивчення показників під час досліджень організації та інклюзивного підґрунтя фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти

Узагальнені показники	Показники	№	%
Вікова категорія	Молодший шкільний вік	4	22
	Підлітки 12–13 років	6	33
	Підлітки 13–17 років	5	28
	Дівчата різних вікових груп	1	5,67
	Молодь (студенти)	1	5,67
	Спортсмени з інвалідністю	1	5,67
Напрями дослідження	Здоровий спосіб життя	4	36,4
	Фізична культура	1	9,1
	Хореографічні творчі здібності	1	9,1
	Рухові якості	1	9,1
	Спеціальні уміння і навички	1	9,1
	Координаційні якості (здібності)	2	18,1
	Психофізичний стан	1	9,1
Організаційні аспекти досліджень	Фізіолого-гігієнічне обґрунтування організації	1	11
	Інноваційні підходи в організаційному забезпеченні	1	11
	Організаційно-педагогічні умови управління професійним самовдосконаленням керівника	1	11
	Методика проведення занять	1	11
	Організаційно-методичне забезпечення	3	34
	Особливості психофізичного та соціального розвитку	1	11
	Інклюзивний підхід до побудови навчально-тренувального процесу	1	11
Види спорту	Пішохідний, спортивний туризм	3	34
	Спортивне орієнтування	1	11
	Аеробіка	1	11
	Біатлон	1	11
	Екстремальні види рухової активності	1	11
	Спортивні танці	1	11
	Карате	1	11
Об'єкти для обґрунтування	Зміст, методи, форми, засоби, педагогічні умови	5	19
	Моделі	8	31
	Критерії, показники, рівні сформованості, педагогічні умови	2	7,7
	Методика (інноваційна методика)	3	11,6
	Комплексні інноваційні проекти (програми)	4	15,4
	Навчальні програми фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти	2	7,7
	Система інноваційних технологій	1	3,8
	Інклюзивний підхід	1	3,8

позашкільної освіти, зокрема обґрунтовано та доведено доцільність застосування комплексних інноваційних проектів, структурними і системо-твірними елементами яких є навчальні програми фізкультурно-спортивного та оздоровчого напрямів позашкільної освіти, а саме: «Оздоровча гімнастика», «Оздоровчий волейбол», «Школа радості і здоров'я», «Здоровим будь», «Спорт на відпочинку» [19]. Ще в одному дослідженні теоретично розробило та експериментально перевірено ефективність навчальної програми з позашкільної освіти фізкультурно-спортивного напрямку «Карате – тренуємося разом», яка створена на основі навчально-тренувальної програми WKF для дитячо-юнацьких спортивних шкіл [38].

Значну увагу науковці приділяють дослідженням у процесі занять пішохідним і спортивним туризмом [1, 3, 29]. Також проведено дослідження, спрямовані на реалізацію мети засобами спортивного орієнтування, аеробіки, спортивних танців, карате, біатлону, екстремальних видів рухової активності. Переважна більшість із зазначених видів спорту є неолімпійськими, що підтверджує проведені дослідження розвитку неолімпійських видів спорту у гуртках фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти [19, 20, 23].

Дослідники апробовують моделі різних типів: управління професійним самовдосконаленням керівника закладу позашкільної освіти (дитячо-юнацька спортивна школа) [36]; реалізації потреби учнів у тренувальній діяльності; узгодження параметрів формування фізичної культури; сходження учнів закладів позашкільної освіти до спортивної зрілості, визнання в мікро- і макроточенні [14]; біомеханічні моделі біодинамічної і координаційної структури підготовленості дівчат, які займаються аеробікою [40]; біомеханічні моделі координаційних якостей біатлоністок різних вікових груп під час стрільби [33]; модель здоров'язбереження молодших підлітків засобом сучасного танцю в закладах позашкільної освіти [37]; модель спеціально організованої позашкільної рухової активності дітей молодшого шкільного віку, головною складовою якої визначено програму психофізичного й соціального розвитку молодших школярів на основі занять карате [28].

Лише одне дослідження [38] присвячене вдосконаленню навчально-тренувального процесу спортсменів з інвалідністю в карате на основі впровадження інклюзивного підходу, метою якого є соціальна інтеграція людей з інвалідністю в соціум та гуманізація спортивного середовища.

Таким чином, проаналізовані дослідження організації фізкультурно-спортивної роботи в за-

кладах позашкільної освіти спрямовані на різні цілі: аудиторії – дітей молодшого шкільного віку, учнів 8–9-х, 6–9-х класів, підлітків, молодших підлітків, учнівської молоді, дівчат, різних вікових груп, спортсменів з інвалідністю. Фізкультурно-спортивна і фізкультурно-оздоровча робота у дослідженнях, які аналізуються, організована засобами таких видів спорту: спортивних і сучасних танців, пішохідного туризму, спортивного орієнтування, аеробіки, біатлону, екстремальних видів спорту, спортивного туризму, карате. Окремі роботи присвячені різним аспектам організації фізкультурно-спортивної роботи: фізіолого-гігієнічному обґрунтуванню організації навчально-тренувального процесу, інноваційним підходам в організаційному забезпеченні, організаційно-педагогічним умовам управління професійним самовдосконаленням керівника, організаційно-методичному забезпеченню оздоровчо-рекреаційної діяльності, гендерному підходу у позааудиторній фізкультурно-спортивній роботі. Єдине дослідження обґрунтовує інклюзивне підґрунтя побудови навчально-тренувального процесу спортсменів з інвалідністю в закладі позашкільної освіти.

Оскільки дисертаційних робіт, об'єднаних пошуковим запитом «заклад позашкільної освіти», «фізкультурно-спортивна робота», «інклюзивна модель», «інклюзивність», надзвичайно мало. Ми зосередили пошук на роботах, присвячених інклюзії і фізкультурно-спортивній роботі в закладах освіти різних типів. Такі роботи об'єднані в другу змістову групу «Інклюзія і фізкультурно-спортивна робота в закладах освіти різних типів».

До цієї групи увійшли дисертаційні роботи, присвячені вирішенню науково-прикладної проблеми фізкультурно-оздоровчої роботи в навчально-реабілітаційних центрах з дітьми молодшого шкільного віку зі складними порушеннями розвитку [17]; формуванню здорового способу життя студентської молоді у процесі факультативних занять з боротьби на поясах «Алиш», тобто занять із спортивних єдиноборств у позааудиторній фізкультурно-спортивній роботі у закладах вищої освіти [26]; обґрунтуванню змісту програми інклюзивного фізичного виховання школярів із розладами аутичного спектра для покращення показників психофізичного стану в закладах загальної середньої освіти [35]; апробації програми інклюзивного туризму як засобу соціально-психологічної реабілітації в закладах вищої освіти [39]; впровадженню в освітній процес фізичного виховання закладів вищої освіти індивідуально-орієнтованої методики акцентованого навчання

техніки фізичних вправ, що ґрунтується на використанні спортивних технологій (наприкладі спортивної боротьби) як ефективного резерву підвищення рівня здоров'я та психофізичної підготовленості студентів з порушеннями слуху [13]; корекції психосоматичного здоров'я і рухової сфери глухих дітей 14–17 років в позааудиторний час із застосуванням нетрадиційних засобів фізичної культури, формування оптимального рухового режиму дітей з розладами слуху в умовах спеціалізованої школи [8].

Невелика група робіт спрямована на вчителів фізичної культури. Так, у дисертаціях обґрунтовано зміст та структуру системи професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури до реалізації фізкультурно-оздоровчої діяльності у загальноосвітній школі у процесі вивчення курсу дисципліни «Плавання» [24]; визначено компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії [41].

Заслуговує на увагу дослідження, в якому обґрунтовано організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму [12].

Отже, представлена група досліджень спрямована на дітей із складними порушеннями, дітей і студентів з порушенням слуху, студентську молоддь, школярів із розладами аутичного спектра. Мета досліджень досягається засобами спортивних єдиноборств (боротьба на поясах «Алиш»), інклюзивного туризму, пауерліфтингу, спортивної боротьби, легкої атлетики, гімнастики, плавання, баскетболу, волейболу, футболу, асанами, ката, імітацією їзди верхи, елементами медитації, дихальними вправами, інклюзивного фізичного виховання, нетрадиційних засобів фізичної культури, плавання тощо. Дослідження проходили в закладах загальної середньої освіти, закладах вищої освіти, навчально-реабілітаційних центрах.

Третя група досліджень «Рухова активність у позааудиторний час» присвячена видам рухової активності в позааудиторний час у закладах освіти різних типів, проте не охоплює категорії осіб з інвалідністю, інклюзивне навчання або інші категорії осіб, виключених з освітнього процесу.

Так, досліджувалися основні закономірності мотиваційної сфери, рівнів рухової активності, рівень фізичного стану дітей та підлітків як основних складових здоров'я підростаючого покоління та специфіка формування рекреаційно-оздоровчих знань та вмінь у дитячому таборі відпочинку [10]; обґрунтовано концепцію використання різних форм рухової активності для формування

раціональної культури вільного часу школярів; визначено пріоритетність форм рухової активності серед компонентів культури вільного часу учнів закладів загальної середньої освіти [18]; організаційно-методичне забезпечення позааудиторних занять пауерліфтингом, спрямованих на розвиток рухової активності студенток протягом навчання у закладі вищої освіти [9]; моделі розвитку рухової активності підлітків у позаурочних формах фізичної культури у закладах загальної середньої освіти [6].

Також запропоновано вирішення наукової проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності у професійній діяльності. Обґрунтовано педагогічні умови на рівні формальної освіти, неформальної освіти (ініціювання секцій з інноваційних видів рухової активності; організація спортивно-масових заходів з інноваційних видів рухової активності), інформальної освіти [2].

У результаті аналізу наукових праць четвертої змістової групи досліджень «Загальні основи розвитку інклюзії в Україні та країнах світу» з'ясовано їх спрямованість на загальні основи розвитку інклюзії в Україні та адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти. А саме, вперше здійснено системний аналіз тенденцій розвитку інклюзії у закладах загальної середньої освіти України в конкретних соціально-економічних умовах, представлено організаційно-методичні засади освітньої інклюзії у вітчизняних закладах загальної середньої освіти, проаналізовано структуру і зміст підготовки педагогів до організації та здійснення інклюзивного освітнього процесу, охарактеризовано перелік бар'єрів упровадження освітньої інклюзії та виокремлено основні напрями її розвитку в Україні [27]; узагальнено, рекомендації до нового наукового роз'яснення адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти в Україні, здійснено з'ясування засад та інструментарію публічного адміністрування інклюзивного навчання [32].

Наявні дослідження, присвячені розвитку інклюзивної освіти в зарубіжних країнах, а саме в США, Канаді, Мальті. З точки зору вивчення досвіду запровадження інклюзивної освіти в країнах світу, такі дослідження можуть бути важливим підґрунтям за темою майбутнього дисертаційного дослідження: цілісно й системно обґрунтовано тенденції розвитку інклюзивної освіти в США та Канаді на тлі соціального руху за рівні права, починаючи з 1950-х років до 2018 р., досліджено особливості підготовки педагогічних працівників для системи інклюзивної освіти США та Кана-

ди [5]; здійснено комплексний аналіз і запропоновано історико-педагогічне вирішення проблеми розвитку інклюзивного навчання в середніх освітніх закладах Мальти, визначено благодійний, соціальний та інтегративний періоди розвитку інклюзивного навчання в середніх освітніх закладах Мальти (друга половина XX – початок XXI ст.) [7]; здійснено теоретичне обґрунтування діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики в Україні і Канаді, визначено функції і напрями діяльності громадських організацій, які працюють у сфері інклюзії [34]; виявлено особливості генезису інклюзивної освіти у США та окреслено перспективи впровадження прогресивних ідей американського досвіду в освітній простір України [15].

Таким чином, змістове поле дисертацій і звітів, окреслених у результаті пошуку, розподілено на чотири змістові групи, а саме: «Фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти», «Інклюзія і фізкультурно-спортивна робота в закладах освіти різних типів», «Рухова активність в позаурочний час», «Загальні основи розвитку інклюзії в Україні та країнах світу».

Висновки:

1. Аналіз академічних текстів, що стосуються організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, дозволив встановити пошукове поле дисертацій, які об'єднують ключові слова: «заклад позашкільної освіти», «фізкультурно-спортивна робота», «інклюзивна модель», «інклюзивність», «фізкультурно-оздоровча робота», «рухова активність». У результаті пошуку відібрано 36 дисертацій і звітів, розподілених на чотири змістові групи: «Фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти»; «Інклюзія і фізкультурно-спортивна робота в закладах освіти різних типів»; «Рухова активність в позаурочний час»; «Загальні основи розвитку інклюзії в Україні та країнах світу».

2. Наукові розвідки українських учених першої змістової групи спрямовані на різноманітні цільові категорії – від дітей молодшого шкільного віку до молоді, включаючи гендерні ознаки та інвалідність. Фізкультурно-спортивна робота реалізується засобами тих видів спорту, які традиційно розвиваються в закладах позашкільної освіти (гуртках фізкультурно-спортивного напряму позашкільної освіти). В роботах висвітлено різні аспекти організації фізкультурно-спортивної роботи, проте інклюзивне підґрунтя відсутнє в переважній більшості досліджень. У частині досліджень другої змістової групи узагальнено досвід організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах освіти різних типів, крім закла-

дів позашкільної освіти, враховуючи інклюзивне підґрунтя. Представлена група досліджень спрямована на дітей і молодь з інвалідністю, які займаються спортивними єдиноборствами, інклюзивним туризмом, пауерліфтингом, легкою атлетикою, гімнастикою, плаванням, спортивними іграми, оздоровчими практиками тощо в закладах загальної середньої освіти, закладах вищої освіти, навчально-реабілітаційних центрах.

Література

1. Антонов Олег Володимирович. Розвиток рухових якостей старшокласників на заняттях з пішохідного туризму у позашкільних навчальних закладах [Development of motor skills in senior school students through outdoor hiking activities in out-of-school educational institutions]: к.пед.н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2014-07-01; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 0414U002796.
2. Атаманюк Світлана Іванівна. Теорія і практика підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності у професійній діяльності [Theory and practice of training future specialists in physical education and sports to use innovative types of physical activity in professional activity]: Доктор педагогічних наук: спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти: захищена 2021-09-23; Національний університет «Запорізька політехніка». Запоріжжя, 0521U101801.
3. Блестів Тарас Васильович. Організаційно-методичне забезпечення оздоровчо-рекреаційної діяльності учнівської молоді у закладах позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку [Organizational and methodological support of health-enhancing and recreational activities for school students in out-of-school educational institutions focused on tourism and local history]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2019-06-24; Національний університет фізичного виховання і спорту України. Київ, 0419U003252.
4. Богута Валентина Миколаївна. Формування хореографічних творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у позашкільних навчальних закладах [Formation of choreographic creative abilities in primary school children in out-of-school educational institutions]: к. пед. н.: спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання: захищена 2014-12-10; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 0414U006108.
5. Бондар Тамара Іванівна. Тенденції розвитку інклюзивної освіти у США та Канаді [Trends in the development of inclusive education in the USA and Canada]: Доктор педагогічних наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки: захищена 2019-09-20; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 0519U000671.
6. Васкан Іван Георгійович. Розвиток рухової активності підлітків у позаурочній діяльності [Development of physical activity in adolescents through extracurricular activities]: к. пед. н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2015-03-12; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 0415U000915.
7. Вербенець Анна Андріївна. Розвиток інклюзивного навчання в середніх освітніх закладах Мальти (друга половина XX – початок XXI ст.) [Development of inclusive education in secondary educational institutions of Malta (second half of the 20th – early XXIst century)]: к. пед. н.: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки: захищена 2019-04-24; Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 0419U002240.
8. Випасняк Ігор Петрович. Соціальна інтеграція глухих дітей на основі рухової активності [Social integration of deaf children through physical activity]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2007-02-23; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 0407U001414.
9. Вороніцький Вадим Борисович. Розвиток рухової активності студенток вищих навчальних закладів у процесі позааудиторних занять па-

уерліфтингом [Development of physical activity in female students of higher educational institutions through extracurricular powerlifting classes]: к. пед. н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2018-04-24; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 0418U000325.

10. Гакман Анна Вікторівна (Керівник). Організація рекреаційно-оздоровчої роботи у дитячих таборах оздоровлення та відпочинку [Organization of recreation and health work in children's health and leisure camps]. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 0220U102277
11. Доценко Олена Володимирівна. Формування спеціальних умінь та навичок підлітків у процесі занять спортивним орієнтуванням у позашкільних навчальних закладах [Formation of special skills and abilities of adolescents through orienteering activities in out-of-school educational institutions]: к. пед. н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2015-10-28; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 0415U0005973.
12. Жеребо Інна Анатоліївна. Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму [Organizational and content bases for providing social services to people with disabilities through inclusive tourism]: Доктор філософії: спец. 231 – Соціальна робота. Соціальна робота: захищена 2021-12-21; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 0821U102970.
13. Житовоз Микола Петрович. Методика навчання техніки фізичних вправ студентів з порушеннями слуху в інклюзивному закладі вищої освіти [Methods of teaching physical exercise techniques to hearing impaired students in an inclusive higher education institution]: Кандидат педагогічних наук: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2021-09-30; Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 0421U103914.
14. Жукотинський Корнелій Костянтинович. Формування фізичної культури учнів 8-9 класів у процесі фізкультурно-спортивної роботи в позашкільних навчальних закладах [Formation of physical culture in school students of 8-9 grades in the process of physical education and sports activity in out-of-school educational institutions]: к. пед. н.: спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання: захищена 2008-01-24; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 0408U000632.
15. Захарчук Мар'яна Євгенівна. Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США [Establishment and development of inclusive education in the United States]: к. пед. н.: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки: захищена 2013-09-26; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 0413U005460.
16. Іванишин Юрій Ігорович. Вплив занять екстремальними видами рухової активності на розвиток координаційних здібностей підлітків [Influence of extreme physical activities on the development of coordination abilities in adolescents]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2018-11-08; ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 0418U003702.
17. Лещіній Наталія Петрівна. Теоретичні та методичні засади фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в навчально-реабілітаційних центрах [Theoretical and methodological foundations of physical education and health-enhancing activity with children

with complex developmental disorders in educational and rehabilitation centers]: Доктор педагогічних наук: спец. 13.00.03 – Корекційна педагогіка: захищена 2021-05-14; Державний заклад "Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського". Одеса, 0521U101529.

18. Мандюк Андрій Богданович. Теоретико-методичні основи формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності: Доктор наук з фізичного виховання і спорту [Theoretical and methodological bases of developing a culture of leisure time in schoolchildren through various forms of physical activity]: Doctor of Science in Physical Education and Sports]: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2021-05-13; Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського. Львів, 0521U101461.

19. Маринич Вікторія Леонідівна. Інноваційні підходи в організаційно-забезпеченні фізкультурно-оздоровчої роботи у позашкільних навчальних закладах [Innovative approaches to organizational support of physical culture and health-related activity in out-of-school educational institutions]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2014-10-30; Національний університет фізичного виховання і спорту України. Київ, 0414U004745.

20. Маринич ВЛ, Когут Ю. Аналіз інноваційних підходів організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти. [Analysis of innovative approaches to the organization of physical education and health-enhancing activity in educational institutions]. Спортивний вісник Придніпров'я. 2013; 1: 28-35.

21. Маринич В, Когут І. Інклюзивність у дискурсах освіти та фізичної культури і спорту: національний вимір. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. [Inclusiveness in the discourse of education, physical education, and sports: the national dimension]. 2022; 1: 75–80 DOI: <https://doi.org/10.32652/spmed.2022.1.75-80>.

22. Маринич В, Когут І. Інструменти впровадження інклюзивної моделі фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти. [Tools for implementing an inclusive model of physical education and sports activity in extracurricular education institutions]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2022; 2: 65–72 DOI: <https://doi.org/10.32652/spmed.2022.2.65-72>

23. Матвеев СФ, Борисова ОВ, Маринич ВЛ. и др. Актуальные проблемы развития неолимпийского спорта [Current problems of development of non-Olympic sports]. Сборник материалов Междунар. науч. конференции «Актуальные проблемы совершенствования системы образования в области физической культуры», 8–9 ноября 2013. Кишинев; 2013. с. 333-36.

24. Ніфака Ярослав Миколайович. Підготовка студентів факультету фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи (на прикладі плавання) [Preparation of students of the faculty of physical education for physical education and health-enhancing activity (on the example of swimming)]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2000-05-06; Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 0400U001223.

25. Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ [Інтернет]. Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни [What happened to inclusive education in Ukraine during the war?]; [цитовано 2 берез. 2023]. Доступно на: <https://nus.org.ua/articles/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvityu-u-ukrayini-pid-chas-vijny/>

26. Орен Давид Львович. Формування здорового способу життя студентів у процесі занять із спортивних єдиноборств у позааудиторній фізкультурно-спортивній роботі [Formation of a healthy lifestyle in students through martial arts training in extracurricular physical education and sports activity]: к. пед. н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2015-05-27; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 0415U002449.

27. Садова Ірина Ігорівна. Тенденції розвитку інклюзії у закладах загальної середньої освіти України [Trends in the development of inclusion in general secondary education in Ukraine]: Доктор педагогічних наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки: захищена 2020-10-27; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 0520U101544.

28. Сергієнко Віталій Петрович. Особливості психофізичного та соціального розвитку молодших школярів в умовах спеціально організованої позашкільної рухової активності [Peculiarities of psychophysical and social development of primary school children under the conditions of specially

organized extracurricular physical activity]: к. фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення: захищена 2021-02-11; Національний університет фізичного виховання і спорту України. Київ, 0421U100310.

29. Сивохоп Ярослав Михайлович. Формування здорового способу життя учнів 6–9 класів у процесі спортивно-краснознавчої роботи в позашкільних навчальних закладах [Formation of a healthy lifestyle in students of grades 6-9 in the process of sports and local history activity in out-of-school educational institutions]: к. пед. н.: спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання: захищена 2017-06-29; Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 0417U003586.

30. Скиба Ольга Олександрівна. Фізіолого-гігієнічне обґрунтування організації навчально-тренувального процесу у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю [Physiological and hygienic substantiation of the organization of the educational and training process in extracurricular sports educational institutions]: к. б. н.: спец. 14.02.01 – Гігієна: захищена 2014-10-31; Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 0414U004695.

31. Солопчук Дмитро Миколайович. Формування здорового способу життя молодших підлітків у позаурочній фізкультурно-спортивній роботі [Formation of a healthy lifestyle of younger adolescents in extracurricular physical education and sports activities]: к. пед. н.: спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання: захищена 2007-10-30; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 0407U004804.

32. Таланчук Ірина Володимирівна. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні [Administrative and legal regulation of inclusive education in Ukraine]: к. юр. н.: спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право: захищена 2021-07-08; Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»». Київ, 0421U103289.

33. Трояновська Марія Миколаївна. Розвиток координаційних якостей дівчат різних вікових груп у процесі занять біатлоном у позашкільних навчальних закладах [Development of coordination abilities in girls of different age groups through biathlon training in out-of-school educational institutions]: к.пед.н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2016-05-26; Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 0416U002589.

34. Ферт Ольга Григорівна. Диференційований підхід до дітей з порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому процесі [Differentiated approach to children with mental developmental disorders in the inclusive educational process]: Доктор педагогічних наук: спец. 13.00.03 – Корекційна педагогіка: захищена 2020-12-22; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 0520U101837.

35. Хамаде Алі. Корекція психофізичного стану дітей шкільного віку з розладами аутичного спектру засобами фізичного виховання в умовах інклюзивної освіти [Correction of psychophysical state of school-age children with autism spectrum disorders through physical education in inclusive education]: Доктор філософії: спец. 017 – Фізична культура і спорт: захищена 2022-01-20; Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського. Львів, 0822U100461.

36. Холостенко Тетяна Василівна. Організаційно-педагогічні умови управління професійним самовдосконаленням керівника позашкільного навчального закладу (на прикладі дитячо-юнацької спортивної школи) [Organizational and pedagogical conditions for managing professional self-improvement of the head of an extracurricular educational institution (on the example of a children's and youth sports school)]: к. пед. н.: спец. 13.00.06 – Теорія і методика управління освітою: захищена 2014-10-16; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 0414U005093.

37. Хольченкова Наталія Миколаївна. Педагогічні умови здоров'я-збереження молодших підлітків засобами сучасного танцю в закладах позашкільної освіти [Pedagogical conditions of health protection of younger adolescents by means of modern dance in out-of-school education institutions]: Доктор філософії: спец. 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями): захищена 2021-12-10; Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2021.

38. Чебанова Катерина Вікторівна. Інклюзивний підхід до побудови навчально-тренувального процесу спортсменів з інвалідністю в карате

[Inclusive approach to building the educational and training process of athletes with disabilities in karate]: Доктор філософії: спец. 017 – Фізична культура і спорт: захищена 2021-10-12; Національний університет фізичного виховання і спорту України. Київ, 0821U102488.

39. Чупіна Катерина Олександрівна. Соціально-психологічна реабілітація студентів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму [Social and psychological rehabilitation of disabled students through inclusive tourism]: Доктор філософії: спец. 053 – Соціальні та поведінкові науки. Психологія: захищена 2021-12-29; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 0822U100071.

40. Шупило Ірина Петрівна. Методика проведення занять з аеробіки дівчат в позашкільних навчальних закладах [Methodology of conducting

aerobics classes for girls in out-of-school educational institutions]: к. пед. н.: спец. 13.00.02 – Теорія і методика навчання (з галузей знань): захищена 2015-07-02; Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 0415U005085.

41. Щекотиліна Наталя Федорівна. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії [Pedagogical conditions for training future physical education teachers for individual work with students in inclusive settings]: к. пед. н.: спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти: захищена 2020-01-16; Державний заклад "Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського". Одеса, 0420U100288.

wikleon@ukr.net
kogut_irina@ukr.net

Надійшла 03.03.2023